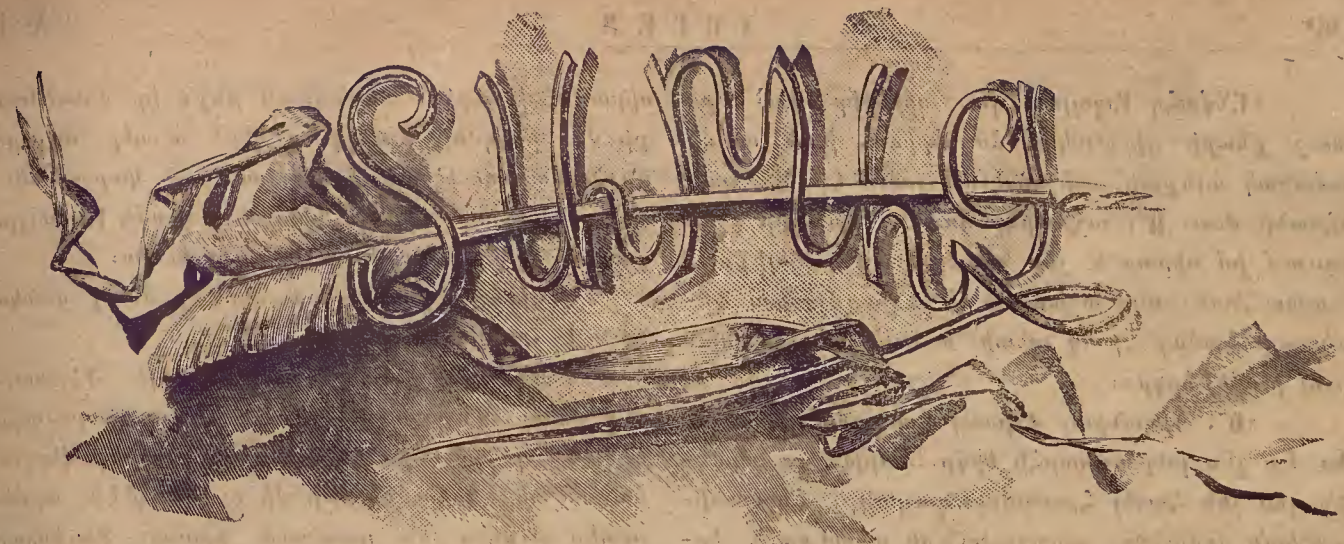

1-214

Ազգրիւրի յաւելում

Լ յ յ ս է ս ե ս ն ու մ շ ա բ ա թ ր մ ի ա ն գ ա մ կ ի ր ա կ ի օ Ր Ե Ր Ը

№ 45 կիրակի 23 նոյեմբերի

ուրբերորդ տարի 1897

ԵՐԿՐԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

Արձաի բանաստեղծութիւն

Ամեն առաւել առշաղոյսի ոսկէ շողերի հետ, գեղատեսիլն Ապոլլոն դուրս էր դալիս Ափրոդիտէ դի- ցուհու չնաշխարհիկ անձաւից և նւաղում էր սիրոյ յաւերժական երգը: Եւ պատանի աստուծոյ քնարի ձայնը արձագանք դտնելով դիցուհու կուսական ան- տառների մէջ՝ հասնում էր շատ հեռուն-մինչև Սիմ- նա մեհեանը, ուր ամեն օր աղօթելու էր գնում Քի- սանիա պատանին:

Քիսանիան ամեն օր զմայլում ու կախարդում ականջ էր դնում սիրոյ յաւերժական երգին, որ լուս- նի շողերի չափ մեղամաղձոտ էր, երկնային ծիածա- նի պէս մաքուր և կոյսի աչքերի նման խոր ու հեշ- տատես:

Բայց շատ չանցած երաժշտութեան աստուածը թողեց կոյսի անձաւը և հեռացաւ դէպի երկինք, և դեղեցիկ Քիսանիան զրկւեցաւ նրա անուշ քրնարի հեշտալուր ձայներից:

Այդ օրւանից խոհուն պատանին ամեն օր դա- լիս և նստում էր Սիմնայի մշտադալար կաղնիների տակ և շունչը կտրած՝ ականջ էր դնում, թէ երբ պէտք է հնչէ երկնային քնարի անուշ մրմունջը: Բայց Ապոլլոնը հեռու էր նրանից և պատանին երկրի վրայ ալիւս դուր էր սրտնում երաժշտութեան աս- տուծոյ քնարի դալալը:

*

Մի օր Ապոլլոնը նոր էր մօտենում դիցուհու գե- ղատեսիլ անձաւին, երբ պատանի Քիսանիան նրան ներկայանալով՝ ասաց.

Մ Ա Փ Օ
(Տես Ա. Լ.-ի Սաֆօ, Տարագ եր. 478)

— «Անմահդ Ապոլլոն, դու գրկեցիր ինձ քո անուշ քնարի դիւթական ձայներէց... Լինձ, որ մի ժամանակ այնքան յափշտակած լուծ էի Սիւնայի մեհեանի մօտ: Ո՛ր, աշխարհի դուռնիկ ձայները չեն գրաւում իմ սիրտը և չեն նրբացնում իմ լսելիքը... և այսուհետև, այս աշխարհի մէջ քո դժբախտ Գիսանիայի համար էլ ո՛վ պիտի նւագէ յաւերժական սիրոյ թովիչ երգը»:

— «Օ՛ր, Գիսանիա, ժպտաց Ապոլլոնը, միթէ դու դեռ ևս չե՞ս լսել աշխարհի երգը... միթէ քո ականջին դեռ չեն հասել հրապոյրի դալլալը, հեշտասիրութեան մըմունջը, պաշտամունքի անթափանչ և երջանկութեան աղաղակը»...

— «Երբէք, տէր, միթէ երկրային երգը կարող էր այդքան հրապուրանք և վայելչութիւն պատճառել իմ սրտին»...

— «Անշուշտ, ասաց Ապոլլոնը և առնելով իր հետ գեղեցիկ պատանուն՝ ներս մտաւ դիցունհու անձաւը, ուր նոր էր հիւր եկել Կատագորա մատաղ քրմուհին: Ապոլլոնը գեղեցիկ պատանու գլուխը մօտեցրեց երկրային կոյսի չքնաղ և անսման կրծքին և Գիսանիան յափշտակած ու զմայլած լսեց այն ձայները, որ հնչում էին գեղատեսիլ աղջկայ սրտի խորքերէց...»

*

Հեռացաւ Ապոլլոնը... անցան երկար տարիներ և գեղեցիկ Գիսանիան իր ականջը դրած երկրային կոյսի դեռափթիթ կրծքին՝ լսում էր հրապոյրի մեղմագին դալլալը, հեշտասիրութեան մըմունջը և սիրոյ ու երջանկութեան գրգիռների ախորժ աղաղակը. նա բոլորովին մոռացաւ երաժշտութեան աստուծոյ քնարի անուշ մըմունջները և նրա դատարկ ու ամալի սիրտը աշխարհի մէջ դտաւ իր երջանկութիւնը...

ՊԵՏ. ՄԱՃԱՌԵԱՆՅ

Հ Ա Յ Թ Ա — Փ Ի Ր Ա Տ *)

(Տառնութեանդ դասի սկզբից մի անգ)

Մեր նախածանօթ լօթի փաշաները բազմած խմում էին և պատմում սիրային արկածներ, միայն Հայթա—Ֆիրատ պաշարւած մի անորոշ տխրութեամբ դուցէ նախագգացմամբ՝ Հանրի թագաւորի պէս տխուր անցքեր դուշակելով, կամ ինչպէս տեսանք մի անգամ, դուցէ ուժգնապէս վերականգնած էր իսկոճն իր խայթոցներով, այդ իսկ արթիւ, թէև արբած, չէր ուզում բերան բանալ, մասնակցել ընկերների զարճախօսութեան, կարծես զգուշ էր

սիրային վէպերից, ցտնկանում ինքն իր մտածմունքի մէջ ընկնել, վշտերի դէպքերն ողորդել ալքօլով, ինքնամոռացութեան, անզգայութեան կարօտելով:

— Ֆիրատ, սիրելի Ֆիրատ, դիտեց Ապաուլլա՛հ փաշա, — դու շատ տխուր ես, ի՞նչ ունիս:

— Սիրելիք իմ, կան ժամեր՝ որ մարդ ցանկանում է չըլինել:

— Դու քիչ առաջ արտասուցիր՝ Ֆիրատ, — մէջ մտաւ Մուստաֆա, — իսկ հիմա մելամաղձով դէմքդ շաղարած՝ չես խօսում, լուռ, տխուր վերցնում ես բաժակը, խմում ես մի մի ումպ, թէև արբած. որպէս աչքերդ են յայտնում իրանց ֆոսֆորային փայլով, բայց՝ չես զարճանում, երթալով նսեմանում ես...

— Սա ինձ զարճացնում է՞ այսօր, Մուստաֆա, ո՛չ, անգոր է, փոթորկած եմ ես, տխրած եմ առանց պատճառը զիտենալու. չըզիտեմ ի՞նչ կենդանի օրինակով պատկերացնեմ հողիս...

— Խօսիր, խօսիր և տխրութիւնն ինքնին կը չքանայ. տրոմութեան միակ դեղը, բարեկամ, մտերիմ խօսքն է, սրտի բանալն է:

— Դու տեսել ես Կ. Պոլսոյ ծովը...

— Ինչպէս չէ... անի, ես Սև—Ծովի ափին եմ բուսած:

— Լաւ. երբ օրը լինում է ջինջ ու պայծառ, հովերը լռած, ննջած անկուշտ ծովն իր արեւախում փապարի մէջ, ծածկւած բիւրեղեայ վերարկուով, նրա հայելու նման՝ լուսավառ մակերևութի վրայ, ոստոստում են միայն արևի ոսկեփայլ ճառագայթներն ալեծածան շողշողալով սլանում փիտեփ: Յանկարծ զարթնում է նա: Երբ հնչում է թեթև հողմն՝ ալլալում է ջինջ հայելին, փոքրիկ ալեակներ վէտ ի վէտ ոտքի ելած, սարսուռի պէս սահում են յառաջ, անկերջ յառաջ մինչև յափն յառաջ: Հեռգհետէ սաստկանում է քամին, փետուրների պէս հոգմովար ամպերն երևում են իսկոյն, թխաթույր կախում են նրա վրայ: Ծովն այնկոճում է, փրփրակուտակ ալիք ծալրատում, իրար ջարդում, փշրում, բորենիների վոհմակների պէս դուռնչելով դէպի ափերն են խուճապում, վերստին մըմուլով մոլեգին՝ անդրադառնում դէպի ծով, լեռնանում, իջնում, ափերն և ապառաժներն են կրճում: Ծովն ինքն իր մէջ է խեղդում տարերքի կատաղութիւնը, ինքն իրան հեծեծում, մոնչում: Ո՛հ... Մուստաֆա, սա է մարդուն հոգուն քիչ նմանող: Այժմ ալեկոճւած է հողիս, ուզում է իր ափերը պատառել, անհնարին բարկութեամբ դուրս ժայթքել: Թէ ի՞նչ է ալեկոճել նրան, թէ ո՞րտեղից

*) Տես Տարագ № 44.

է հնչում այս ժանտաբոյր հողմը, ու վշտի յոր-
ձանքը, չեմ կարող որոշակի ասել, միայն ես ինձ
գտնում եմ յուզած, ալեկոծ, իմ մէջ ոտքի ելած
խռոններամ, անկերպարան ալիքներ, որք իրանց
լեռնանման անդնդահոծ դէպքերով կամենում են
ինձ ընկղմել... իսկ ես ուզում եմ կուսել ու մեռնել,
բայց՝ չըզլիտեմ ում դէմ, ում հետ, թէեւ այդ կուսը
լինի անհաւասար... դոյութեանս պատճառին, եթէ
ոչ իմ դժխեմ ճակատագրին դէմ... Ս'ն անդր,
բարեկամներ, — վերցնելով օդու բաժակը, — պարպում
եմ այս անիծած մաստիքան աջն օրհնած ծառի կե-
նաց, որի կոտրատուած, դօտացած, չորացած ոստերն
ու արմատները՝ դեռ դարնան յուսով, սպասում են
թօթափել ուսուցիչէն վերմակը, սպասում են ամա-
լան դեխիւռների հետ օրօրելու, օդասիլ թռչունների
բնակարան լինելու... — Տո՛ւր՝ երկինք, տնկած դա-
ռամեալ ծառին կեանք և արև, տո՛ւր նրան դարնան
և երգելի թռչունների դուստն խմբեր, նրա կոտրատ-
ւած, օտարացած ոստերն յայնժամ ուրախութեամբ
կրկնուեն նետուած հնոցներում, ուրախութեամբ
կաղմարտուած աճիւն կրկունան, աղբիւրի պէս
կրկարարտացեն արգասանդ դաշտերն օտարին...

— Ֆիրատ ջան, մենք էլ ենք խմում այդ հին
ծառի կենացը:

Արբեցողների դէմքերը մուսլ պատեց. խմեցին՝
դուրս մասամբ հասկանալով Ֆիրատի ալլաբանու-
թեան միտքը:

Նրանք այսպէս շարունակում էին:

Լուռ Ֆիրատն ալժամ փոխւած էր, այդ փոքրիկ
ձտն արձակեց նրա լեզուի կապանքը. հեղհեղե-
չքացաւ կարծես տխրութիւնն իր մուսլութեամբ,
բայց՝ խօսակցութեան նիւթն էր ոչ թէ սիրաբա-
նութիւն, այլ խիղճ և աղնութիւն, կամ այսպէս
ստած, իրար չըմտահեղով՝ քրքրում էին քրիստոնէա-
կան իրօնի մակերևոյթը, խլի՛ի, ազնուութեան, բա-
րայականութեան զիմակներով ծածկւած:

— Տղայք, իմ մէջ տնկական եմ գտնում մի բան,
մի վեհ, սուրբ սկզբունք, ստաց Ֆիրատ մի գառաթ
էլ պարպելով, — ինչ որ ուզում ես ուրիշները քեզ չա-
նեն, դու մի անիր ուրիշին: Մենք խլամենք չենք հե-
տևում այդ սկզբնական սկզբունքին և ինչո՞ւ հետևինք, մեր
ինչին են պէտք ազնուութիւն, խիղճ, չէ՞ որ մեր
մարգարէն պատուիրում է ծալրայեղ զթուլթիւն, որ
մենք այդ աղնիւ զգացումը տարածում ենք շների
վրայ, անխնայ կոտորում ոչ մահմեդականին...

— Ես այդ լսել եմ, — ընդհատեց Ապտուլլահ, —
լսել եմ իմ փոքր ժամանակ իմ դատարարակից,
որ մի յոյն կրօնաւոր էր:

— Գու յունական ծագում ունիս:

— Չեմ ժխտում, ես մակեդոնացիներից եմ:

— Ես էլ քեզ պէս առնաւուս (մակեդոնացի)
եմ, — երկուստ կերպով ասաց Տամատ-Մուստաֆա, —
բայց ոչինչ չեմ լիշում իմ ծնողներից:

— Ես յոյնի որդի եմ, — ետ չըմնաց Ալի-Ջէքի,
— իսկ դո՛ւ, Ֆիրատ:

— Ես, բարեկամ, ոչինչ չեմ լիշում, ես ինձ
խլամ եմ գտել, — ստեց նա:

— Տղայք, միջամտեց Մուստաֆան, — նայեցէք,
ծուռ-բերան մոլլան, կամ մեծ-ղատին մեր կողմը
կրգայ:

Թէեւ լուսինը ծածկւած էր թափանցիկ սմպի
շղարշի տակ, ոսկայն լուսաւորում էր այդին, մի-
այն խիտ ծառերի ստերներն աւելի նոսնացած, մի
տեսակ դորշ մթութիւն էին տարածում, որոց մէջ
սեպի պէս պցւած էր երևում մեծ-ղատին, որ մօ-
տենալու ժամանակ ճանաչեց Տամատ-Մուստաֆան:

Դեռ ևս նրանք պատրաստուած չէին մեծադիր
հիւրն ընդունելու, երբ նա առաջ դալով, ժպտալով՝

— Սէլամն ալէֆիւմ, — ասաց:

Ջ

Ջ ա ո ր

Փաշաները շփոթեցան, միմեանց երեսին նայե-
ցին հարցական հայեացքով, ընդհիցէ սաքի ելնելով
ասացին միարեւան:

— Բույուրում (Համեցէք), էֆէնտիմ, բույուրուն:

Մեծ-ղատին բազմեցաւ Հայթա — Ֆիրատի կրշ-
տին՝ միւսնոյն խորախորհուրդ, կեղծաւոր ժպտան
երեսին, աշխատելով իր թաւ բեխի պրակով ծած-
կել մի կողմ հակւած բերնին խուռչը:

Սովորական սէլամ-ֆէլամից (Հարց ու բարև)
յետոյ,

— Էֆէնտիմ, — ասաց Քեօփրիւշու օղլու Ապ-
տուլլահ փաշան, անքողաքսովարի չերեկու նկա-
տումով, — ինչո՞վ կարող են ձեր սրբութեան ծառու-
ները պատուել ձեզ. դիտենք՝ որ մաստիքա...

— Ես ոչինչ պատիւ չեմ ցանկանում, ընդմի-
ջեց դուռանի սրդին լուրջ կերպով, — ձեր փոմու-
թեանց երեսները տեսնելն իսկ շատ է ինձ: Գուք
ձեր ուրախութեան նայեցէք, սիրելիք...

— Ազամէթ, Ազամէթ, — որոտալու պէս ձայ-
նեց Մուստաֆա դէպի սպասաւորի կողմը դարձած,
— սուրճ, չիպո՛ւղ, նշանակներ բերէք. մեծ-ղատի
էֆէնտին մեզ մօտ է:

— Այս րոպէին, տէր իմ, — լսեցաւ հեռաւոր
ծառերի տակից:

У б у в л е н у з...

—Մի գուցէ իմ ներկայութեամբ խանգարեմ ձեր վսեմութեանց քաղցր զարճութիւնները,— վրայ տեց գուշիկ բերան սուրբ մարդը մի գոհունակ տրամադրութեամբ,—գիտեմ՝ սիրելիներ, որ դուք խմում էք մաստիքա...

—Ղուանը—գէտիմը,— պատասխանեց Ֆիրատ,—դէմ է կարմիր դինուռն, որովհետեւ քրիստոնեաներն ընդունում են Իսաայի (Քրիստոս) արեան փոխանակ, մաստիքան դտնւած է Զաֆէր բժշկի ժամանակ. նա ինքն էր արքայ—օղին պատրաստող, ուրեմն որա համար չէ արգելքը...

—Ո՛հ, ղուանը բոլորովին արգելում է ոգելից ըմպելիների գործածութիւնը, որոնք մայր են ամենայն չարեաց...

Սուրճ, չիպուդ, օշարակ մասուլցեցաւ մեծդատուն:

Փաշաները թէև խմում էին մաստիքա՝ ոչ առաջին եռանդով, իւրեւթի ներկայութիւնը կարծես թունաւորեց նրանց ուրախութիւնը, կարծես երկնջում էին առաջին ոգւորութեամբ արբենալ, վիճել իրանց սիրելի խնդիրների վրայ: Ղատին այդ լու էր զգում, ոտիայն ամենեւին իր տեղից շարժել չէր ուզում: Փաշաներն արբած էին բաւին իսկ նշանակութեամբ, նրա՛յ խօսքերն անխմաստ, շարժումները կոմիքական էին: Մի քանի րոպէ զսպելուց յետոյ, վերսկսեցին խմել, խօսել առանց իրար հասկանալու: Ղատին գոհութեամբ էր նայում, կարծես նա պանկանում էր նրանց այդպէս տեսնել:

Հայթա—Ֆիրատ, որովհետեւ նստած էր զատու կշտին, ոտիպւած էր նրա չոր ու ցամաք հարցերին պատասխանել, թէև ակամայ, ուշադրութիւնը կենտրոնացնել նրա վրայ: Իսկ եղութեամբ գոռանի պաշտօնեան՝ դո՛հ իր գործած տպաւորութիւնից, աշխատում էր զրաւել Ֆիրատի միտքը, խմել տալ և հատգահտէ մերձանալ իր նպատակակէտին, որի առթիւ ստացած էր մի մեծ քսակ ոտիկ Զիայից նրա վրէժը լուծելու, թունաւորելու Հայթայի կեանքը: Ինք շատ լաւ գիտէր, որ գործիք է վաւերում Զիայի ձեռքում, քանի որ ստացած էր մի քոսիկ. եթէ Ֆիրատ որդին լինէր, պիտի մատնէր:

—Ձեր սիրելի ընկերները՝ փաշայն էֆէնտի,— խօսքն ուղղեց նա Ֆիրատին, բոլորովին ինկաւորոյս են եղած:

—Մաստիքան ընտիրն է,— պատասխանեց Ֆիրատ լակոնական սծով՝ կարճ կտայել ուղեղով զատու խօսակցութիւնը:

—Բայց՝ ձեր վսեմութիւն շատ լուրջ է:

—Պէտք է լուրջ մնալ:

—Ձեր շարժումները նման չեն արբածի...— ստեց սուրբ մարդը:

—Արբած եմ,—խոյս տալ ջանաց Հայթան մի խօսքով:

—Ընդհակառակը,—վրայ տեց զատին՝ ծռած շրթունքին վրայ մի հեգնական ժպիտ արեկոծելով —դուք ամենեւին արբած չէք... և ուզում եմ, որ երկու գաւաթ իմ ներկայութեամբ խմէք, որպէս զի հաւասարիք ձեր վսեմաշուք ընկերներին:

Հայթա—Ֆիրատ արդէն պատրաստուում էր խմելու. դատու յորդորը զուր չանցաւ: Նա վերուց բաժակը և բարեմաղթութիւններ անելով խմեց: Այսպէս կրկնեցաւ մի քանի անգամ: Ապտուլահ, Մուստաֆա արդէն ննջած էին, Ալի-Զէքի նոյնպէս պատրաստուում էր զխրելու, սակայն՝ Հայթան դեռ խմում էր և ճամարտաւում պատահած նիւթերի վրայ, արդէն խաղաւ անձնատուր եղած ոգելից ըմպելուն:

Զէյին սպասում էր միւսների քնելուն, երբ նրանք ընկղմնեցան մնացին, մեղմ և քաղցր կերպով սուաց խօսակցին.

—Սիրելի, կըբարեհաճի՞ք ինձ հետ ման գալ պարտիզում, որպէս զի՝ թուլանայ օղուն ազդեցութիւնը: Տեսնում էք, որքան գեղ երեկոյ է, կապոյտ ջինջ երկնակամարն ողորւած է լուսնի կաթնաթոյր լուսով, մարդարէի ուղին *) նորից մասնաւոր փայլով՝ հսկայական կամարի պէս ծրարում է սարերի գաղաթներին և խիստ հեռին կորչում հորիզոնի ծոցերին մէջ: Տես, լրացած լուսնակը խաղում է նազում երկնամէտ բարդիների, սօսիների սուերախիտ սաղարթներում: Ղուռ է հոգմը, լուռ են աչքեր, լուռ է բնութիւնը, լուռ է քաղաքն աղմկաշատ և ծածկւած արծաթահիւս քօղերով: Մենք ենք զիշերւայ զարդը, մենք ենք լսում երգ ու նւագ, սաղի տղտղոցը, ջութակի սուլոցը, վնի (սանթուր) մետաղային ղօղանջը ձուլւած ի միատին՝ յօրինում են ներդաշնակ սիրերգական մեղեդիների հրաշալի ելեէջներ և ծածանում ննջած մթնոլորտում...

—Արգարև՝—ընդհատեց Հայթան ոտքի ելնելով, գուցէ ազգւած բնութեան պիւթիչ կերպարանքից,—մի քիչ շրջենք: Հրաշալի երեկոյ է: Ահա սկսում է փչել մեղմ, հովասուն զեփիւռը Պինդէօլի (Բիւրակունք), քօրերով Այարլի տաղի պշուցած գաղաթն՝ իր հետ է բերում խօսնակի տիրանոյշ եր-

*) Յարդապողի ուղին, որի վրայով (?) շրջել է Մուհամէտ...

գերը, կոծկոծելով անցնում է այս սիրուն պարտիզի ծառերին միջով, մանուկ ալիքներ սփռվելով կարծես իրար վրայ են ընկնում: Պարտեզն իր մէջ հեծեծում...

— Երբ աշխարհն այսչափ սիրուն է, — նկատեց լեզաշրջեց ծուռ բերան ալիքաբանը, — հապա որ չափ սիրուն, դմայելի է յօրինողին մշակած ալիքին. ջէնէթն՝ ուր փայլում է անանց արվին, ուր շողշողում են բիւրաւոր մէլաքէքներ թւեր իբր ազամանդ շողարձակ, ուր հնչում է թռչունների գայլայլիկներից հիւսած քնարի ձայնն՝ ուժգնապէս խառնելով սրտազովիկ հովերին, ուր օդի մէջ ալեկոծւում է հոգեղէն խօսնակի տարփայլ «Լազ-իլ-ու-Ալլա»... նամազի նախերգը, հրաւերը... Ահ, սիրելիդ իմ, մարդ պէտք է աշխատի օր առաջ թողնել այս ցուերի տունը, երազեղէն կեանքը, բնակւի ետպոլթ, գուժուլթ, ազամանդ ակներից կոփւած, յօրինւած ճաշանշաւէտ դարպասներում, ճեմէ ջէնէթի անգիշեր պարտիզում, մէն մի ծաղիկ, մէն մի վարդ հոտոտելու ժամանակ՝ շրջապատի անշամանթուղ, չնաշխարհիկ հուրիներով, սիրէ՝ սիրելի, զգէ՝ զգաւորք ընդունի, համբուրէ՝ համբուրելի տարփատենչ յաւերժաւարների հետ երկար, անտաշման, անմահ կեանքով մինչև յաւիտեան, որտեղից խոյ են տւած տրտմութիւն, արտառուք, ուր թաղաւորում է անկերջ սէր, անվերջ սիրերգութիւն, շնորհիւ Բոստոլլահ—Մուհեմմէտի...

Հայթան լուռ էր, չէր պատասխանում, գլուխը քարշ ձգած գնում էր մեքենապէս դէնպետի ուղած կողմը: Ինչպէս ինքն ստում էր՝ օդիով ողողւած մի մեքենայ էր նա, չէր հասկանում, չէր ըմբռնում: Թուլացած կամք, նիրհած գգայութիւններ, թմրած լմացականութիւն, կամ անգործ հասողութիւն զլարում էին մարմնեղէն անիւն ի ձեռն զգալարանքների ունակութեան: Հոգին կարծես պացած էր մարմնից դուրս, չրկար ոչ մի արգելք, ոչ մի դժարին, ոչ մի անհնարին գործ, չրկար և կեանք, իբր երազուն էակ՝ թուլացած գգալարանքներով, թող վերմբռնումով, ննջած լիշողութեամբ, իբր շղթայակալ ստերների խոյ տալով կորչում էին բոլոր մտապատկերք, ներկայ և անցեալ, սլանում, խուսափում կորչում անծալրածի խորքերում, ինչպէս մի պատառ ամպիկ խլում, ըջում է հորիզոնից հեռի և հեռի որոտագոչ ուժգին քամին: Փիրատ չէր ըմբռնում դէնպետի խօսքին միտքը, լեզուն միայն՝ նմանողութեան թելադրութեամբ, դուրս էր բերում նման գաղափարների բեկորներ, այդ անբանացած ողորմելուն ներկայացնում մառդ: Ոհ, որչափ

դիւրին էր, — եթէ հոգեբան լինէր տէնպետը, — կորցել նրանից մեծ և մահաւոր զաղտնիքներ, բարեախտաբար երազող Մահմէդի որդին միայն իր նպատակին էր դիմում, վասնորոյ Փիրատ երբեմն համակերպում, երբեմն նմանում էր նրան:

— Սիրելի Փիրատ, — ասում էր Ջէյլ-զատի փորձիչը, — ես թէև հաւանում եմ քո վարքութեանը, քաղցր բնաւորութիւնը, սակայն՝ ցաւում եմ, որ քեզ պէս բարեբարոյ, ազնւասիրտ մարդն ընկած է արբեցութեան ցեխի մէջ... չէ՞ կարելի արգեօք դրա օձիքը բաց թողնել:

— Իրաւի... ցեխէ գլորւում եմ... — ձայնը բարձրացնելով — էյ, Ազամէթ, մատուրքն բեր... որչափ ենք խմել...

— Դու չես լսում ինձ...

— Ի՞նչ էլիս խօսում...

— 2^{րդ} կարող, ասում եմ, արբեցութիւնը թողնել...

— Եթէ ուզենամ... կարող եմ... էյ, Ազամէթ...

— Հրամայեցէք՝ էֆէնտիմ, — խորամանկ ժպտը դէմքին՝ պատասխանեց Ազամէթը նրա առաջ ցցւելով, — ահաւասիկ օդի, գիտեմ որ ձեր վիճմութիւն այս առթիւ էր կանչում:

Արդէն լցւած էր զաւաթը, Փիրատ օրօրելով կանգնեցաւ, կէսը թափելով խմեց, երկրորդեց, ապա՝ իւլէմէին դառնալով, ասաց անկապ կերպով.

— Ձեր սրբութիւն կրտսնէ... էյ... գինով եմ... շատ խմեցինք, ոչ, ծառերն էլ են արբած, օրօրում են, համբուրում են լուսնի կարմրադեղ սկաւառակը...

— Հապա... Փիրատ ջան, չէս կարող թողնել արբեցութիւնը, — վերսկսեց իր ալիքուն զոււառի աշակերտը, — քեզ ափսոս է, ափսոս է կրօնիդ, ինչ է այդ անիծած օդին:

— Գէշ է գէշ... բայց՝ խմում եմ...

— Լաւ՝ երբ իմանում ես վատ լինիլն՝ էլ ինչն էս խմում:

— Խմում եմ... — Այսպէս գնանք, թող քամին երեսիս փչէ:

— Գնանք, սիրելիս, բայց՝ ինձ չես պատասխանում:

— 2րդիտեմ... ինչ ես հարցնում:

— Հարցնում եմ՝ չէս կարող օդին մերժել...

— Եթէ ուզենամ... կրմերժեմ...

— Լաւ, պէտք է մերժես...

— Մերժեմ... արդէն խմած եմ...

— Այսօր խոտաղիլը, վաղը մերժիր... չի վայելում քեզ, Փիրատ, քո ազնւութեան, քո քաջութեան, քո մեծ աստիճանին, քո պատւին...

— Լաւ, բայց ինչ անեմ... դու երբ ես տեսել բարի, առաքինի ենիչէրի... չէ՞ ո՞ր ես նրանց փաշան եմ...

— Հապա ասում էիր՝ եթէ ուզենայ՝ կը-
թողնեմ...

— Այո, կըթողնեմ...

— Ուրեմն՝ թող՝ սիրելիդ իմ Ֆիրատ, թող
ասում եմ քեզ, յանուն մեծ-մարգարէին լինի...

— Լաւ, այսօր խմենք... վաղը մտածենք...

— Այսօր խմիր, բայց խոստացիր վաղը չար-
բենալ:

— Լաւ...

— Խօսք կըտամ, հիմա հաւատամ:

— Ի՞նչ...

— Խօսք կըտամ, ասում եմ...

— Այո, այո, խօսք կըտամ...

Ղատուն դէմքը փայլեցաւ անսահման ուրա-
խութեամբ, Հայթա-Ֆիրատի թեւը մտնելով տա-
րաւ դէպի իւլէմէների խումբը, ուր և բազմած էին
Զիա և ալ փաշաները:

— Վերջապէս, — յաղթական ժպիտը դէմքին,
Հալարտ կերպով ասաց ղատին, առանց իր բերնին
ծռութիւնը ծածկել ջանալու, — ղեւերի ձեռքից
սղատեցի մի բարեպաշտ, քաջ, առաքինի մարդու
հոգի և այժմ ձեր ներկայութեամբ նւիրում եմ ու
մարգարէին:

Բազմականք երկիւղածութեամբ սէլաւէք
բերին ղուռանից մի մի հատուած մըմուտով, երես-
ները շփելով: Հայթան ապուշ Հայեացքով, առանց
հասկանալու նայում էր նրանց. դուցէ իրազեկ լի-
նելով խոյս տար ծուղակից, եթէ խորամանկ ղա-
տին չըկանխէր նրան ասելով:

— Դուք ինձ խօսք տւիք, վսեմափայլ տէր,
այնպէս չէ, — Հարցուց նա յոգնակի խօսելով. քանի
որ ներքի չէ մէկ խօսում (ժողով) մտերմի հետ
իսկ եղակի խօսել, — խոստացաք վաղը չըխմիք...

— Այո, այո, — շշնջեց Ֆիրատ դեռ ևս չըհա-
կացած:

— Հիմա էլ բազմականների առաջ կըկանգնեմ
էք ձեր վսեմութեան մեծարժէք խօսքը...

— Է՛յ, Ազամէթ, ո՞ր է այն սրիկան, մատուի-
քա բեր...

— Բազմութիւնը վկայ լինի՝ ձեր խօսքին, —
հատուտեց ծուռ բերան ղատին, գոպել ջանալով
ուրախութիւնն և քովնորի Զիային նայելով, — սրանք
վկայ լինին...

— Է՛յ, Ազամէթ, մատուիքա բեր ասում եմ,
անառակ...

Ազամէթ ժպտալով ներկայացուց մի բաժակ,
Ֆիրատ չեռն առնելով սկսեց բարեմայթութիւն և
խմեց ասելով, զրեթէ չըհասկանալու չափ և ցած
ձայնով.

— Աստուած բարին չարի չըմատնէ...

— Ամին — մըմուացին բազմականք:

— Ասացէք, բարեկամ, — նորից Հարցրեց ղա-
տին, խոստացաք ինձ միւս անգամ չըխմել, շնոր-
հակալ եմ, ուրեմն վկայ լինին այս յարգելի բազ-
մականները:

— Է՛հ, ղատի, թող քո ուզածին պէս լինի.

— Երեքից մինչեւ ինն շառք *) լիւր...

— Զաւթ...

— Ուրեմն զրենք և կնքենք:

Ֆիրատ անշուշտ ամենաթույլ դիտակցութեամբ
կնքեց շառքնամէկ (երգման թերթ) առանց իս-
կապէս գիտնալու. թէ ինչ է անում: Զիա անհուն
ուրախութեամբ նայեց իր դաւակից Պօշնաք — փա-
շային: Խառնածինը հաստ շրթունքի ձորակից
ցոյց տուեց սպիտակ ատամների շարքերը, կծկեց
այտերի կաշին, սև բիբերը վառեց ոգևորութեամբ:
Դա նրա ժպիտն էր:

— Տղայք, — ասաց Զիա սպասաւորներին դառ-
լով, — խօսք քաղցած մնալու չենք... Հաց բերէք:

— Ես ի՞նչ կնքեցի, — ուշաբերելով Հարցուց
Ֆիրատ:

— Զաւթ արիր, որ բնաւ չըխմես...

— Վայ...

Ս Է Յ Լ Ա Ն

(Կրեարունակի)

Ն Ա Դ Ս Ո Ն Ի Յ

Թող ցուրտ հողի տակ դու թաղւած լինիս.
Թող ուրիշներից իսպառ մոռացիս.
Մեռած ես այո՛, դու նոցա համար,
Սակայն ինձ համար դու ողջ ես նորից.
Դու երանելի հեռաւոր դրախտից
Զո թշուառ եղբորն օգնութեան եկար:
Թէ սիրտս եմ մաշում՝ շարժարանք ու վիշտ,
Թէ գոռ մարտի մէջ ծեղկերու յոգնում,
Այս վաստաբեկ քաղուկներու մ'իշտ
Ով իմ անձկալիս, ես քեզ եմ պարզում...
Ո՛րք ես դու, ասա՛, ճայն տուր նազելի.
Եւ իմ այդ հիւանդ կոչին անսալով,
Դու, ինչպէս առաջ, ողջ եւ կենդանի
Երեւում ես ինձ, քաղցրիկ ժպտալով...

ԱՐՈՓԵՐՈՍ ԱՐՈՓԵՐՈՍ

*) Երեքից մինչեւ իննը (իւզուէն տօքքուգէ) սովո-
րական երգման բանաձեւն արտասանելուն ասում են
շառք. ինչեիցէ ծանր, կամ չնչին բանի համար շառք
անողն՝ եթէ զրթէ, լուծւում են ամուսնական կապերը, վեր-
ջանում է ընտանեկան կեանքի քաղցրութիւնն և ստէպ
լինում այնպէս, որպէս պիտի տեսնէ ընթերցողս վէ-
պիկիս ընթացքում, կամ աւելի սոսկալի եղեսներին դիմում:
Ս.

Երկրորդ այցելութիւն Բագւայ աղիւսանոցին

Առաջին թղթակցութեամբ ես գրեցի աղքատանոցի մասին ընդհանրապէս. բայց որովհետեւ նա այսօր պատասպան չէ միմիայն սովորական աղքատների, այլ այն բազմաթիւ թշուառներին, որոնք տարագրւած իրանց սիրուն հայրենիքից, եկել՝ հասել են մինչև Կովկաս, ծովի ափերը, ուստի արժէ մի փոքր կանգ առնել այդ հիմնարկութեան վրայ:

Աղքատանոցի շէնքը գտնուում է քաղաքի արևմտեան մասում, բազմամարդ կեդրոնից դուրս, և բռնում է բաւական ընդարձակ տարածութիւն: Նրա երեք կողմը նայում են երեք փողոցների վրայ, որոնք մաքրութեան կողմից շատ յետ ընկած են, նման այն բազմաթիւ փողոցներին, ուր կամ ծընկալի ցելս կամ ծնկալի փողի է լինում, ճնորհիւ քաղաքային վարչութեան: Զինութեան հարաւային և հիւսիսային ճակատները սրբատաշ քարից են կառուցւած, որոնք չորս կողմից առաջանալով, իրանց մէջ տեղը թողնում են մի բաւական ընդարձակ բակ, առանց քարայտակի: Երևում է, որ այդ շէնքը կառուցւած է եղել խառնութիւնների համար, թէև այսօր վիճակւած է աղքատանոցի տեղ ծառայելու: Միակ այս հանգամանքը բաւական է ապացուցանելու, որ նա չի կարող իր մէջ ահագին բազմութիւն պատասպարող շէնքի առողջապահական յարմարութիւններն ունենալ:

Բայց, որպէս հակապատկեր տեղացի աղքատների, տաճկա - չապստանցի գաղթականներն այնքան էլ բազմապահանջ չեն. լուռ ու մունջ կրում են ճակատագրի դառն հալածանքները և գոհ են, շատ գոհ, որ Բագւայ միլիօնատէրերը գէթ չատկացրել են իրանց մի անկիւն, ուր կարող են պարկել ու ելնել, ուր քաղցից չեն մեռնում...

Աղքատանոցի շէնքը մի յարկանի է և կարծեմ երեսուկից աւելի սենեակներ կան: Դրանցից հինգը չատկացրւած են շամալեցի հինգ ընտանիքների և դա բռնում է շինութեան հիւսիսային ճակատը: Եթէ այդ հինգ ընտանիքը հաշուենք երեքական հոգուց, այն ժամակ 225 հոգու համար կըմնայ քսան ու հինգ սենեակներ կամ 10

հոգուն մի սենեակ: Նայելով սենեակների մեծութեան, կարելի է ասել, որ միջին թուով իւրաքանչիւրը եօթ հոգի կարող է առնել իր մէջ: Բայց որովհետեւ բոլոր սենեակներն էլ մի չափի չեն և միևնոյն չարմարութիւնները չունեն, ուստի աղքատանոցի վարչութիւնն ուշադրութիւն պէտք է դարձնի այդ հանգամանքի վրայ: Մենք տեսանք սենեակներ, ուր մարդիկ միմեանց զլխի էին թափւած, առանց տախտի, առանց չարմարութիւնների, այնինչ սենեակներ էլ կային, որ աւելի քիչ հոգի էին բնակում: Զատ բնական է, որ գաղթականներից շատերը կնոջ ու երեխանց տէր լինելով, տղաքատանոցի վարչութիւնը նրանց աեղաւորելու համար արգելքների կարող է հանդիպել, սակայն մեր խօսք դրա մասին չէ, այլ այն տղամարդկանց տեղաւորելու մասին, որ կին չունին և այն կանանց, որ մարդ չունին:

Բացի դրանից վարչութիւնը ուշադրութիւն պէտք է դարձնի և մի կարգ բողոքների վրայ, որ լսեցինք: Օրինակ մի ընտանիքի երկու տղամարդ անդամները դուրսն այնպիսի պաշտօն ունին, որ գիշերւայ որոշեալ ժամից շուտ տուն դառնալ կարող չեն, իսկ աղքատանոցի նախկին ղեկաւորը մի շիշ օդի չառած նրանց ներս չի թողնելիս եղել: Այժմեան դռնապանը աւելի գործնական մարդ է երևում, որովհետեւ օդու տեղ 20-ական կոպէկ է առնում:

Մենք չենք կարող պնդել, թէ դա ճիշտ է, բայց սուս է ասել նոյնպէս չենք կարող: Աղքատանոցի վարչութեանն է մնում ստուգել և պատշաճ հրամանները տալ: Սրա պարտականութիւնն է հսկել նաև սենեակների մաքրութեան վրայ: Իրաւ է՝ կային մաքուր պահած սենեակներ, մաքուր ու թարմ օդով, բայց կային էլ, որ մարդու զգանք էին ազդում, ուր հիւանդներ նոյնպէս կային:

Մի բան, որ ամենից աւելի զարկեց մեր աչքին, երեխաների վատառողջութիւնն էր և մի քանիսի աչքացաւ: Մանաւանդ այս վերջինիս վրայ պէտք է մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնել մասնագէտ բժիշկների միջոցաւ:

Բաւական մաքուր էր խոհանոցը իր բոլոր պարագաներով:

Ճաշասրահը երկու քարաշէն սիւնների վրայ կանգնած մի ընդարձակ սենեակ է երկայնութեամբ մօտ 25,

լայնութեամբ 20 քաջ, որ բռնում է շինութեան հարաւային ճակատը: Երկայնութեան ուղղութեամբ զուգահեռաբար դրւած են երեք քերական սեղաններ, տախտակի նստարաներով, որոնցից մէկը կանանց և գրկի երեխաներին է չատկացւած, երկրորդը՝ տղամարդկանց, իսկ երրորդը 8—20 տարու տղաներին: Կանանցից (գաղթական) երեքական հոգի օրական հերթապահ են, որոնց անւանացուցակը կպցրած է սիւներից մէկին և դրանց պարտականութիւնն է սեղանը պատրաստել, կերակուրներ, հաց և այլն բաժանել ճաշողներին, իսկ յետոյ սեղանը ժողովել, ավսէները լւանալ, տեղաւորել և այլն:

Մեր երկրորդ այցելութեան ժամանակ ներկայ գտնւեցանք ճաշի սեղանին: Կարգապահութիւնը կատարեալ էր: Ճաշողները սեղանատուն մտնելով նախ ներկայացնում էին իրանց սոմսակները, ուր գրւած էր, թէ քանի հոգի պիտի ճաշեն և ապա՝ լուռ ու հանդարտ, շարոււմ էին սեղանների շուրջը: Անհամբեր, կարգապահութեան մասին զաղափար չունեցող երեխաները նոյնպէս մի առանձին պատկանաքով էին ներս մտնում:

Ճաշից առաջ, երբ ամենքը բոլորել էին շուրջը, մի օրիորդ կարդաց պատշաճաւոր տղօթք, որ լսեցին յտնակաչս և ապա սկսեցին ուտել:

Զանազան երկրներըց եկած, զանազան կլիմաների տակ մեծացած և զանազան հասակի, սեռի, բնաւորութեան ու քմահաճոյքի տէր հարիւրաւոր ճաշողները պահում էին իրանց լուրջ և իսողալ:

Օտար շէնքի տակ կերած օտար հացը ու խմած օտար ջուրը միթէ չէին ճնշում նրանց սիրտն ու հոգին և իւրաքանչիւր մի պատառ բերանը տանելիս, նրանց միտքը չէր սլանում դէպի Տաւրոսի հպարտ լեռները և Վանայ կապուտակ ծովը, ուր թողել էին այնքան դառն յիշատակներ:

Մի երկու տարի առաջ նրանք նստում էին իրանց սեպհական սեղանի շուրջը, ուսում էին իրանց քրտնքով վաստակած հացը և այդ հացով կերակրում էին աւաղակ քրդերին, անկշտում տաճիկ պաշտօնեաներին և դեռ կարողանում էլ իրանց արքունական զանձարանն էլ իրանց ոսկով հարստացնելու... Ինչ էլ որ էր,

իրանց տան մէջ, հայրենիքի հզօր ոգոյ հովանու տակ, իրանց ճաշը ուրախ էր անցնում: Իսկ այժմ...

Աղքատներին տրուում է ուտիք օրերը մսեղէն տաք կերակուր, իսկ պահք օրերը պասեղէն, միայն բացառութիւն են կազմում հիւանդները, որոնց միշտ մսեղէն կերակուր է տրուում մի բաժին, երբեմն և նորոգում են, իսկ հաց—որքան կամենան, Սեղանատնից հաց դուրս տանելու իրաւունք չըկայ: Հիւանդների բաժինը ղրկւում են իրանց սենեակները և բացառապէս սրանց, երեկոյ և առաւօտ, տրուում է թէյ և հաց: Յփած ջուր միշտ կայ և ցանկացողը առնում է իր ծախքով թէյ պատրաստելու համար:

Եւ այս բոլորի համար ծախսւում է օրական միջին թւով 25 ռ. կամ իւրաքանչիւրի համար մօտ 10 կոպ.:

Ինչպէս անցեալ յօդաւորում ասացինք, գաղթականների համար ձմեռաւապատրաստութիւններ են տեսնւում, որոնք են՝ դշտակ և բարձ խոտով լըցւած, բամբակի վերմակ, կանանց, տղամարդկանց և երեխաների համար շապիկ ու շապկոններ գունաւոր տպածոյից (չիթ), կանանց համար շրջազգեստներ և այլն: Դրանք ձեւած են դուրսը, բաց կարում են աղքատանոցից ընտրւած կանայք:

Բագու

Ա. Յ. Մ:

Մասնախօսութիւն

Հունկելիչ Վ. «Երկրի եւ Երկնի մասին»

Ռուս. ձեռագիրից թարգ. Կ. Գ. 14 ճկարճերով, Թիֆլիս. 1897 թ. գիմն է 10 կ.:

Բնութեան ուսումնասիրութիւնը ամենամարդավայել և միևնույն ժամանակ ամենագուտ ուրախութիւն պատճառող զբաղմունքն է: Բոլոր կրօնական ու բարոյական աշխարհահայեցողութեանց հիմնական միտքը այն է, թէ մարդը պիտի նստահանուի ուրեք: Իսկ ճշմարտութիւնը որոնելու համար ամենալաւ ու ամենապատակաւոր միջոցը բնութեան ուսումնասիրութիւնն է: Եթէ նոյն իսկ թերուս յուստեսութիւնը չըստաւէր ենթադրելով, իբր թէ մարդիկ երբեք չեն հասնիլ մի հաստատուն վերջնական եզրակացութեան, այնուամենայնիւ հէնց ինքը

այդ եզրակացութեան ետքից վազելը, նրան անդադար մօտենալը, դէպի նրան ձգտելը մարդկային ազգի ամենասուրբ պարտականութիւնն է, կրօնական ամենախորին պատգամն ու խորհուրդն է: Սակայն մարդկանց մեծագոյն մասը մեր այդ ասածի մօտին ոչ ճաշակ ունի, ոչ բաւականաչափ հասկացողութիւն: Իսկ շատերն էլ, որոնք այդ բարեմասնութիւններից զերծ չեն, միջոց չունեն (ժամանակ, նիւթական կարողութիւն, պատրաստութիւն) ուղղակի կերպով վերոյիշեալ ուղղութեամբ զբաղելու: Ահա այդպիսիներին հարկաւոր է գունեայ գրաւորների օգնութեամբ ծանօթացնել բնական երևոյթների հետ, ճաշակ տալ նրանց այն աշխարհի մասին, որի մէջ նրանք ծնւում ու փոշիանում են: Մեր գրականութիւնը չափազանց աղքատ է բնագիտական գրաւորներով, համարեա միայն Մխիթարեան վարդապետներն են, որ ժամանակ առ ժամանակ սոյն բովանդակութեամբ աշխատութիւններ են լույս գցում, բաց սրանք էլ մեծ մասամբ խմորւած են պապական պրոպագանդայի ոգով, որովհետեւ նրանց հրատարակիչների համար բնական գիտութիւնը, ինքիկան և աստղաբաշխութիւնը միայն պատրաստներ են պապերի սրտում թծւած ցանկութիւնները փոքր առ փոքր իրականացնելու համար:

Ուստի ուրախալի է նկատել, որ մեր մէջ սկսել են մէկ-մէկ յայտնւել երիտասարդ մասնագէտներ, որոնք ձգտում են գրական ուղղութեամբ շարադրած գրաւորներով ճաշակ տալ հայ ընթերցողին տիեզերքի երևոյթների ճասին: Այդպիսի երիտասարդի տպաւորութիւն է անում մեր վրայ և վերոյիշեալ գրքոյկի հեղինակը: Ուրիշ խնդիր է, թէ որքան է նա կարողացել իրագործել իր անպաշտան համակրելի նպատիկը:

Պ. Լուկեւիչը, ինչպէս երևում է ժողովրդական գրագարան վերնագրից, մտադիր է կանոնաւոր կրթութիւն չունեցող ընթերցողին բացատրել ամփոփ կերպով տիեզերքի կազմութիւնը և քանի մի երևոյթներ, որոնք բոլորում են այն դիրքից, որ ունի հանրամարդկային հայրենիքը, երկրագունդը տիեզերքի մէջ (գիշեր և ցերեկ, տարւայ եղանակները, լուսնի

և արեգակի խաւարումը): Անկասկած հեղինակի համար բաւականաչափ պարզ է թէ տիեզերքի կազմութիւնը և թէ այն երևոյթները, որոնց նա կամենում է բացատրել: Բաց չէ կարելի ստել, թէ նրան յաջողել է նոյն չափով և պարզաբանել իր իմացածը կամ ուզեցածը կիսակիրթ ընթերցողի համար, որովհետեւ գրաւորք մի տեսակ ինքնուրուական տպաւորութիւն է անում, և մի սովորական լրագրական յօդաւոր չափ անմշակ է: Դրանով մենք չենք ուզում ասել, թէ Լուկեւիչի աշխատութիւնը ոչ մի արժանիք չունի: Ո՛չ, քանի որ մեր գրականութեան մէջ նմանօրինակ գրաւորների համարեա կատարեալ սով է, պ. Լուկեւիչի գրքոյկը կարող է որոշ նշանակութիւն ունենալ. նա եթէ չըկարողանայ էլ աստղաբաշխութիւնից կատարեալապէս անտեղեակ ընթերցողին բաւարար օգնութիւն հասցնել, այնուամենայնիւ փոքրի շատ է տեղեկութիւններ ունեցող ընթերցողի համար կարող է մի տեսակ կրկնութիւն լինել, իսկ տեղ տեղ նոյն իսկ հոգեպէս բարձրացնող զրոյցների տպաւորութիւն անել: Սակայն երիտասարդ մասնագէտի գրաւորքն ունի մի շարք աչքի ընկնող թերութիւններ, որոնց վրայ մատնացոյց անելը գրախօսի անխուսափելի պարտաւորութիւն է:

1) Հեղինակը մոռանում է, որ ժողովրդի հետ չարմար չէ խօսալ միևնույն ոճով, որը գուցէ շատ չարմար է մանուկների հետ զրուցելու դէպքում: Օրինակ, փոխանակ ուղղակի խնդիրների բացատրութիւն տալու, փոխանակ առանց այլևայլ իր մըտքերը պարզելու, նա գեռ երկար ու բարակ հարցեր է անում ընթերցողին և այդպէս զուր ձգձգում է իր խօսքը: Բերենք մի օրինակ:

«Բաց ի՞նչ կապ, ի՞նչ առնչութիւն կայ արեգակի և լուսնի խաւարումների և միւս կողմից այն բանի մէջ, թէ ինչպէս է առաջանում սուրբ պատի վրայ: Չառ մեծ կապ կայ և շուտով կրտսնէք, որ լուսնի եւ արեգակի խաւարումն մէջ մեծ դեր են խաղում սուրբները:

Վերջին փոքրիկ նախադասութեան մէջ բոլորովին պարզ արտայայտւած է հեղինակի ասելիքը, այնպէս որ նրա նախընթաց հինգ տողերը կատարեպէս աւելորդ են:

Մի ուրիշ օրինակ:

Մօտ երեք երես (34, 35, 36)

նւիրաճ է ստւերներէ բացատրութեանը, բայց այդ բոլորից ընթերցողը ոչ մի դրական եզրակացութիւն չէ հանում, ոչ մի միտքը զարգացնող նորութիւն չէ լսում հեղինակի բերանից, այլ միայն բառեր, բառեր ու բառեր:

«Ձեզանից ամեն մէկը անկասկած գիտէ — այսպէս է սկսում հեղինակը — թէ ինչ (հարցական նշանն աւելորդ է) բան է ստւերը, բայց թէ ինչից է առաջ գալիս, գուցէ շատերը չըկարողանան բացատրել»: Սակայն հեղինակն էլ չընտելով որ մօտ երեք երես ճառում է, այնուամենայնիւ չէ կարողանում բացատրել թէ ինչից է գոյանում ստւերը, կամ թէ բացատրում է այնքան, որքան ամենամոտ մարդն էլ առանց բնագէտ լինելու, գիտէ արդէն: Որովհետեւ ով չըգիտէ, թէ միջնդեռ ամբողջ պատմութեանը իմաստը կամ վառւող մոմից կամ լամպից, պատի այն մասը, որի առաջ դուք կանգնած եք, մընում է և պատի վրայ ստացւում է ձեր սեպհանական ստւերը: Այդքանը ընթերցողը հէնց առաջուց գիտէ, իսկ հեղինակն ինչ նոր բացատրութիւն է տալիս դրանով: Ուրեմն ինչ կարիք կայ օրինակ հետեւեալ ենթադրութիւններին.

«Ենթադրենք թէ ձեր սենեակի պատերը սաղաւթ են սպիտակ գաջով կամ թէ ուղղակի սպիտակ պատառ ունին. եթէ սեղանի վրայ մի վառած մօմ կամ լամպ գնէք և այլն... վաղուց էք նրա յետեւից, ստւերդ հեռանում է (?) ձեզանից, փախչում էք նրանից ձեզ է հետևում (?)»...

Կարող ենք հաւատացնել երիտասարդ մասնագէտին, որ ինչով էլ ըստ պիտակացրած լինին սենեակի պատերը, այնուամենայնիւ վերջին երևոյթները տեղի չեն ունենալ: Որովհետեւ սենեակում եթէ դուք ստւերին (ուրեմն պատին) մօտենում էք, նա չէ փախչում ձեզանից, այլ փոքրանում է (առաջ դուրսը առաստաղին էր հասնում) և երբ դուք նրան բոլորովին մօտեցած էք լինում, (պատին էք կպչում), նա էլ ձեզ հաւասարում է և անմիջապէս ձեզ մօտ կանգնած է լինում: Իսկ թէ մենք ստւերից փախչելուց, նա էլ մեզանից է փախչում, այդ արդէն առաստաղի է:

Եթէ հարկաւոր լինի, մենք տասնեակ օրինակներ կրբերենք, որոնք ցոյց կըտան, թէ հեղինակը սիրում է ի դուր ձգձգել իր ասելիքը:

2) Տեղ-տեղ հեղինակը անուշադրութեամբ է արձարձում իր մտքերը: Օրինակներ.

ա) «Նա (այսինքն երկրագունդը) տառում է երկնային տարածութեան մէջ այնպէս, ինչպէս օդապարիկը՝ օդի մէջ:

Միթէ այդպէս է. ընթերցողը լսել կամ տեսել է, որ օդապարիկը բարձրանում ու շարժւում է առանց որ և է կանոնի. նա մերթ իջնում է, մերթ բարձրանում, մերթ դէպի հարաւ է գնում, մերթ դէպի հիւսիս, նայելով թէ քամիների ընթացքը ինչ է պահանջում. բացի այդ օդապարիկը լողում է օդի (ուրեմն որևէ նիւթի) մէջ, այսինքն մի հիմք, պատահական ունի. Բայց երկրագունդը նախ որ՝ տարածութեան մէջ կանոնաւոր չափած կտրած շարժում ու ընթացք ունի և միւս կողմից՝ նա ոչ մի նիւթի մէջ չէ լողում, այլ վազում է երկնային մեքենայական ոյժերի ազդեցութեան տակ: Ուրեմն ինչ նմանութիւն կայ երկրագնդի և օդապարիկի մէջ:

բ) «Փորձեցէք գանազան տեղերից քորոցով ծակծկել մի խնձոր. կպցրէք նրա վրայ հացի փշրանքներ և նայեցէք: Միթէ խնձորը կօրցրեց իր ձեւը... ի հարկէ ոչ, կըբացականայէք դուք:

Իսկ մենք այդ կըբացականայէք, որովհետեւ հացի փշրանքները կպցնելուց յետոյ այն կարմաթուշ, գեղեցիկ խընձորը մի տգեղ ձեւ է ստանում, ուրեմն փոխում է իր ձեւը: Ուրիշ բան է, եթէ հեղինակը հարցնէր մի՞թէ խնձորը այլեւս գեղաձեւ չէ:

գ) «Եթէ դուք ցերեկը հեռագիր ուղարկէք ամերիկացիներին և հարցնէք թէ նոյն ժամին (այսինքն ո՞ր ժամին) այնտեղ ինչ է (ուզում է ասել օրւայ ո՞ր ժամամակն է), նրանք կը պատասխանեն. «այստեղ գիշեր է»: Դրանից ընթերցողը կ'եզրակացնէ միայն այն, որ Ամերիկան մեզանից շատ հեռու է, կամ թէ հէնց եթէ Թիֆլիսից Բապու էլ ցերեկը հեռագրէք, թէ «այնտեղ ինչ է», կըպատասխանեն ձեզ, թէ «այնտեղ գիշեր է», որովհետեւ մեր երկրում հեռագրատան պաշտօնեաները բաւականաչափ արագաշարժ չեն: հեղինակը սիտի աւելացրած լինէր, որ ինքը եւնթաղում է թէ հեռագիրը մի քանի րոպէի մէջ կըգնայ Ամերիկա և պատասխանը կըբերէ ձեզ:

դ) Որպէս զի դուք լաւ հասկանաք թէ ինչից են առաջանում տարւայ գա-

նազան եղանակները, մենք էլ փորձ կանենք»:

Ապա պ. Լուսկեիչն աւելացնում է թէ ինչպէս է պտրտում բզզանը և վազում սալի անիւը, իսկ ինչ մնաց նրա փորձ անելու խոստումը: Եթէ ընթերցողին ասում է թէ մենք փորձ կանենք, պէտք է աւելցնել օրինակ թէ կըվերցնենք մի բզզան, նրան այսպէս ու այնպէս կըպտրտեցնենք և այլն: Իսկ եթէ դուք հիմնւելու էք ուղղակի ընթերցողի արդէն տեսած — լսածի վրայ, ապա պէտք է ասել թէ կրբերենք օրինակներ և ոչ թէ էլի փորձ կանենք:

ե) Մոմն ու երկու գնդակները այնպէս տեղաւորեցէք սեղանի վրայ, որ երեքըն էլ մի ուղիղ գծի վրայ գտնւին:

Այդպէս, ի հարկէ, տեղաւորել կարելի է, բայց հեղինակի առաջարկած փորձերը կարող են չըջաջողել, որովհետեւ մօմի բոցը կարող է լուսաւորել գնդակների դէպի վերև դարձրած մասերը, եթէ մօմի բարձրութիւնը մի փոքր-աւելի լինի, քան գնդակներինը: Ուստի պէտք էր բացատրել, որ կամ մօմը կարճ պէտք է լինի (համապատասխան գնդակներին), կամ գնդակները մեծ պիտի լինին, կամ թէ վերջապէս գնդակները պէտք է դնել ոչ թէ անմիջապէս սեղանի վրայ, այլ որ և է պատահական պիտի ունենան, որպէս զի կարողանան մօմի բոցի հետ մի գծի վրայ գտնւել:

Մենք բերինք միայն մի քանի օրինակներ, բայց սրանց նման մանրիկ անճշտութիւններ շատ կան և ներելի չեն մի հանրամատչելի ժողովրդական գրւածքի մէջ:

Ս. ԹԱՌԱՅԵԱՆՅԱՆ
(Վերջը հետեւեալ համարում)

Գ Ե Ղ Ա Ր Է Ն Ս

Թատրոն և երաժշտութիւն

Հինգշաբթի, ամսոյս 20-ին, ընթերցող պ. Փիքոյեւի բենեֆիսին արբ. թատրոնը բոլորովին լիքն էր: Երգեցին Ռիգայեայի վերջին ակտն ու հենգիլ և Գրեհի: Տ. Ժուկովսկայեա քաւթաւի դերում, օր. Պապայեան Գրեհիի դերում չըկարողացան փոխարինել տ. տ. Սիւնբերգիին և Մարշալին: Զատ աջող էին էլեկտրական էֆեկտները և իլլուզիան կատարեալ: Աղբիւրի նոյեմբերի Տ-ում տպագրւում է հենգիլ ու Գրեհի հէքեաթը, որից կազմւած է այդ օպերայի լիբրետտոն:

Առաջիկայ հինգշաբթի, ամսոյս 27-ին պ. Վինոգրադովի բենեֆիսն է, երգելու է Անրիկուհի. Պ. Վինոգրադով այժմեան խմբի ամենալաւ ոյժերից մէկն է, ունի ուժեղ բարիտոն և փորձաւ արտիստ է:

Մալորոսների ներկայացում

«Жидивка-выхрестка»

Դրամա 5 գործող. հեղ. Տոգորուկի

Հրէա Ալեքի (պ. Մադովսկի) տունը մի գրախտանման պարտիզի մէջ է, բիւլբիւլները օրն ի բուն այստեղ պար բռնած սերենադ են երգում Սառային (տ. Զանկովեցկայեա), հօրը մին ու ճար գաւակին: Սառան էլ իր դիւթական դայալիկներով մի սքանչելի ներդաշնակութիւն է կազմում նրանց հետ: Հրէան իր դստեր համար փեսացու ունի, բայց Սառան ուրիշով է հմայած և այդ ուրիշը թուլամորթ, դիւրահաւատ մի քրիստոնեայ է (Կարպէնկօ), որ գիւղի աղջիկներին խելքից հանում է:

Բայց միթէ մեղաւոր է Սառան, որ իր կրօնը թող չէ տալիս այլադաւանի հետ շաղկապելու իր սիրտն ու հոգին: Եւ նա հայրական սէրը, օջաղը, հաւատը ոտի տակն է տալիս ու փախչում սիրեցեալի հետ: Քահանան իսկոյն մկրտում է Սառային և պսակում:

Սկեսայրի տանն է Սառան, նա արդէն օրօրոցի մէջ մի քնքուշիկ զաւակ ունի, բայց զաւակի հայրը աչքաթող է արել սիրասուն կնոջը և ուրիշին հետամուտ եղել: Տանջւում, մորմոքւում է Սառան և վճռում վերջ տալ իր այդ դաժան կեանքին, բայց սկեսուրը կշտամբում է նրան, ասելով որ մայրը պարտական է ապրել իբր զաւակի համար: Մայրական զգացումները, սէր դէպի զաւակը կեանքի նոր յոյսեր են տալիս ու նա վճռում է ապրել, տանջւել իր մանկան համար:

Հարբած, ինքն իրան կորցրած ամուսինը տուն է գալիս, հաշտուում կնոջը, անարդ հրէուհի լինելը ծաղրում և վճռում սպանել զաւակին, որպէս զի հեշտութեամբ ազատւի և Սառայից: Սակայն մայրը հասնում է հէնց այն վայրկեանին, երբ ամուսինն իր հարազատ զաւակի օրօրոցը արեան լիճ է կամենում դարձնել:

Ծերունի հրէա Ալեքին արդէն խելացնոր թափառում է և աշխատում իր աննման Սառային գտնել: Նրա ոտե-

րի առաջ ծունը դրած Սառան հօրը ուշքի է կամենում բերել, բայց սա կորիւնը կորցրած առիւծի նման գոչում է, յետ մղում Սառային, իր փեշերը թօթափում է, ասելով օձը մտաւ իր կուրծքը:

Փախել է Սառան սկեսայրի տանից և հայրական ամաչի օջաղումն է: Սիրուն տնակի դռներն ու պատուհանները փշրած, կտուրը փուլ եկած, պատերը քանդաւ, միայն նոյն բիւլբիւլներն են երգում, բայց ոչ այժմ սերենադ, այլ տխուր մեղեդի: Հօրն է փնտրում Սառան, վերջինիս էլ հայրն է կամենում տեսնել, բայց դրա փոխարէն երևում է Սառայի ամուսնուն կալթակղեցնող Պրիսկան (տ. Կօզլովսկայեա), որ սիրեցեալի հետ ման է գալիս թշառ օջաղի շուրջը գում, հօրը չըզտնելով՝ Սառան ինքն իրան խեղդում է: Սկեսայրը և գիւղացիք գտնում են անմեղ գոհին, ողբում նրա կորուստը ու ծերունի հրէա հօրը ջանձնում Սառային:

Պիէտի մօրալը.— Զրպէս է միայն սրտին լսել եւ ամուսնանալ նրա հետ, որի կրօնը, վարքն ու բարքը, սովորութիւնները բեզ օսար են...

Жидивка-выхрестка դրաման վերին աստիճանի սրտաշարժ պիէս է: Տ. Զանկովեցկայեա, որին հեղինակը ներել է իր այդ դրաման, շատ նուրբ լսող ունի, միմիկ բոլորովին թափանցում է նայողի սիրտը և նրա հետ միատեղ կսկծում, մրմնջում էք, արտասուքը հեղեղում է ձեր այտերը, խռովում է ձեր հոգին: Սիրային գրգռներ դէպի հայրական օջաղը, ամուսինը և զաւակը, յուսահատութիւն և վիշտ տ. Զանկովեցկայեա արտայայտում է շատ բնական և առանց էֆէկտների ետեւից ընկնելով:

Պ. Մադովսկի ծերունի հրէայի գերում աւելի մեզ համոզեց լաւ արտիստին անհրաժեշտ բոլոր յատկութիւններ ունենալը:

Հայկական ներկայացումները Թիֆլիսում սկսում են աւելի հետաքրքիր լինել: Զորեքշաբթի ամսոյս 19-ին խումբը ներկայացրեց Էմիլ Էօթիէյի Les Fourchambault 5 գործ. կոմեդիան, պ. Մելիք-Աղամեանի թարգմանութեամբ Երկու Դերգասան անունով:

Պիէտը համակրելի բովանդակութիւն

ունի: Երկու դերգաստան, որի գլուխը միևնույն աչք մարդն է, բոլորովին միմեանցից հակառակ ուղղութիւն և հայեացք ունին մարդկային վայելուչ կենցաղի, իրաւունքների և պարտականութիւնների մասին:

Ընտանիքներից մէկը Փուրեամբօ հայր (պ. Մամիկոնեան), կին (տ. Փառանձեմ), որդի (պ. Աղայեան) և դուստրը (օր. Խիթարեան)՝ ֆրանսիական բուրժուաներ են: Տ. Փուրեամբօ մեծ օժիտ է բերել և երեսուն տարի ահագին ծախսեր անել տալով ամուսնուն, սնանկութեան է մատնում նրան, առանց իր օժիտից մի սու ծախսելու: Իրանց որդին կերուխումի, ձիաների և աղջիկների անձնատուր՝ կամենում է իրանց ընտանիքում գտնուող քրոջ վարժուհի օր. Լեսելիէին (օր. Ախաշեան) էլ ձեռք գցել և իր սիրուհիներից մէկը դարձնել: Բայց ամերիկուհի վարժուհին մի առաքինի աղջիկ է, օժտւած բարոյական բոլոր յատկութիւններով: Փուրեամբօ հայրը զաւակին խրատում է զգուշանալ... Հօր ասելով իր բարեկամներից մէկն էլ անխոհեմ էր գտնւել և դրա հետեւանքը մի զաւակի աշխարհ գալն եղաւ...

Միւս վերդաստանը Բերնար՝ մայր (տ. Զաբէլ) և տղան (պ. Սուքիասեան) ամենաառաքինի սկզբունքներ ունեցող, աշխատասէր, նախկին նաւավար և այժմ առեւտրական նշանաւոր տան տէր: Օր. Լեսելիէին սա է Ամերիկայից բերել և իր մօր օրինակը աչքի առաջ ունենալով՝ հսկում է օրիորդի վրայ իբրև ամենահարազատին:

Փուրեամբօյի պսակովի կինը հրաժարւում է ամուսնուն ազատել սնանկութիւնից. նրա թշառութեան օրը օգնութեան ձեռք է կարկառում նա, որի անունն ու պատիւն արատաւորեց ինքը Փուրեամբօն, դարձրաւ նրան մայր և ապա փեշերը թափ տաւ, ամուսնացաւ ութհարիւր հազար ֆր. օժիտ ունեցող մի աղջկայ հետ:

Բերնարն իմանում է, որ իր հայրը հէնց Փուրեամբօն է և մօր պահանջմամբ փրկում է այն ընտանիքը, որ իր դժբախտութեան պատճառն է: Այս ներկայացման եկել էր շատ մեծ հասարակութիւն, բայց բացակայ էր Թիֆլիսի Սեն-Ժեմենը:

Աւրախութեամբ արձանագրում ենք պ. Մամիկոնեանի առաջադիմութիւ-

նր. այդ երեկոյ նա ամենից լաւ կատարեց իր դերը: Արտասանութեան վրայ էլ եթէ ուշ դարձնի ու միշտ այդպէս լաւ ըմբռնի ստանձնածը, աներկբայ ենք, որ նա շատ շուտով կը բռնի պատուաւոր տեղ հայ արտիստների ընտանիքում:

Միւս դերակատարները միջակ էին: Ափսոս և շատ ափսոս, որ մեր դերասաններին պակասում է արտիստին անհրաժեշտ մանիէրներ...

Երկու գերդաստան կոմեդիան անշուշտ հայ ընկերոջ մէջ կ'ընդունուի և հազուադէպ չափով անսամբով կ'ընկերակցանեն:

Մեզ նկարագրում են այն հաճույքը, որ անցեալ կիրակի հագուելու ցերեկում ստացան հայ մշակները և բանւոր ժողովուրդը: Գովելի գործ է կատարում հագուելու հայ թատրոնական կոմիտէն: Բոլոր բոլոր ժողովուրդի համար ցերեկային ներկայացումներ սարքելով: Ուրախ կը լինենք, որ կարելիին չափ չափաւ սարքել ժողովրդական այդպիսի խնձորներ և բացի ամեն կիրակի օրից, տօներից, մանաւանդ բարեկեցանքի և նոր տարուն շաբթական մի քանի անգամ տրէք և գիշերներն էլ այդ տեսակ ներկայացումներ:

Հարուստ դասակարգը՝ շատ նազ ու սաղով է հայ թատրոն չափաւում, սկի կարիք էլ չըկայ նրա համար դէմքիցներ անել, թող կոմիտէն ժողովրդական ներկայացումները մշտական անէ հազուադէպ, ապահովելով նրա շարատեւութիւնը:

Մարդասիրական ընկ. մեծ շէնքեր աղքատանոց շինել, չքաւոր և որբ մանկաների համար, այդ աղքատներին սովորեցնել արհեստներ, շինութեան դասիճը չարմարեցնել ժողովրդական ներկայացումների համար, ահա մի գործ, որ կարող էր ապահովել հայ թատրոնի գոյութիւնը հազուադէպ և նոր եկամուտի աղբիւր լինել ընկերութեան, միւսնայն ժամանակ առիթ լինելով և մի օրինակ (որ այժմ հազուադէպ շատ անհրաժեշտ է) աղքատանոց բանալուն:

Հայոց ներկայացումները հազուադէպ

Նոր Սողոմը որ առատ նաւթի և ուկու հետ ունի և անսպառ հասարակական յանգանքներ՝ առաջին անգամն է որ պահում է դրամատիքական խումբ,

որ ոչ թէ հայ հասարակութեան անմիջական պահանջն է (նա դրա մասին մտածելու անգամ ժամանակ չունի), այլ միայն երեք անձնաւորութիւնների բարի ցանկութիւնը:

Խումբը մինչև այժմ տուել է 7 ներկայացումներ. նախ քան վերջին ներկայացման անցնելը՝ պիտի շեշտեն այն ցաւալի երևույթի վրայ, որ ափիշների վրայ այլ ևս չենք կարողում տ. հրաշխայի անունը, մինչդեռ սկզբնական յայտարարութեան մէջ ասած էր, որ ներկայացումները կայանալու են մեր տաղանդաւոր դերասանուհի տ. հրաշխայի ղեկավարութեամբ: Տիկ. հրաշխան այժմ իր նոր քայլով ապացուցեց, որ ոչ միայն տաղանդաւոր դերասանուհի է, այլև տաղանդաւոր և ընդունակ ընթերցող՝ դերացուց, այնինչ որ պակաս է այժմեան հայոց խմբին:

Տիկ. հրաշխան ապացուցեց, որ նա արժանի է այդ կոչման. գոնէ նրա ղեկավարութեամբ տուած մի քանի ներկայացումներն առիթ տուին մեզ այդ բանի մէջ համոզուելու:

Նրա դերացուցութեան տաղանդի գլխաւոր գրաւականներից մէկն էլ այն է, որ իրար միս ուտող դերասանուհիք և դերասանները միաբերան ցաւ են չաշտնել տիկնոջ հրաժարականի առիթով: Հրաժարելու պատճառները մենք կարծում էինք, թէ նիւթական պայմաններն են, բայց բանից դուրս է գալիս բոլորովին հակառակը, որի համար առաջմ ձեռնպահ ենք մնում:

Հայկական խմբի բարեմիտ նախաձեռնողները, որոնք ըստ երևույթին ոչինչ չեն ուզում խնայել ներկայացումների չափողութեան համար, ուշ են մտածել ընկերութեան մասին: Սեզոնի բացման օրից տակաւին ոչ մի նոր երկ չեն հանել բեմի վրայ. չէ որ միշտ մաշւած և հնացած պիէսներով անկարելի է կերակրել հասարակութեանը: Տէք եթէ ոչ ինքնուրոյն, գոնէ ժամանակակից ընտիր թարգմանութիւններ:

Մասնաւոր աղբիւրներից իմանում ենք, որ մասնաժողովը որոշել է ընկերութեան համար 1500 ր.: Պէտք է աճապարել, հասարակութիւնը մի անգամ որ պահեց, էլ ուշ կ'ըլլին նրան նորից գրաւելու: Որպէս փաստ այս

իրողութեան՝ կարող է ծառայել Արդիւնաւոր պատշոն պիէսը:

Թատրոնը փալում էր դպարկութեամբ, չընայած դերասանների բարեխիղճ և շատ չափող դերակատարութեան: Ամեն մէկն իր դերի մէջ էր. թույլ էր միայն օր. Վալդիթերը, նամանաւանդ վերջին գործողութեան մէջ: Օրիորդը ոչ թէ ներկայացնում էր տիկին Վիգնեսկայի հոգեկան խոր յուզմունքները և նրա կրած դառն տանջանքները, այլ բեմից միայն խօսում էր և այն էլ ամենայն սառնութեամբ: Միւս դերակատարները կատարելապէս իրանց դերերի մէջն էին: Այս անգամ պ. Յարութիւնեանը կատարում էր շատ պատասխանատու դեր. մինչև այժմ նրա կատարած դերերը աննշան են եղել և նա ապացուցեց մեզ իր ամպլուաի մէջ շնորհալի դերասանի ձիրք ունենալը:

Ինչպէս հարկաւոր է մտածել ընկերութեան մասին, նոյնպէս և անհրաժեշտ է որ մայրենի բեմից հնչի մաքուր հայերէն լեզու: Այսօր մեզ լեզու ուսուցանողներիցն է և թատրոնը: Հարկաւոր է որ դերասանները սովորէին այն լեզուն, որով խօսում են բեմից:

Դ ա Ր Ո Յ ա կ ա ն

Նորերս քաղաքային խորհրդում տեղի ունեցաւ մի ժողով Թիֆլիսում պոլիտեխնիկում բանալու հարցի հասին: Այդ ժողովում ընդունւած է մասնախմբի կազմած տեղեկագիրը, որ կը տրուի քաղաքապետի պաշտօնակատարին կառավարչապետին ներկայացնելու:

— Վճռւած է եկող տարւանից բոլոր ուսուցչական սեմինարիաներում, եկեղեցական, ծխական, գաւառական և քաղաքային դպրոցներում մուցնել գիւղատնտեսութեան դասեր:

— Ժողովուրդ. լուսաւորութեան միջնատրուութիւնը թույլատրել է ներկայումս ընկերական դպրոցները աւարտած աշակերտներին լրացուցիչ քննութիւն բռնել հին լեզուներից (գիմնազիաներում) համալսարան մտնելու իրաւունք ստանալու համար:

— Քաղաք. խորհրդի ուսումնարանական ձեռնաժողովը սկզբունքով ընդունել է հաւաքաբար կառուցելու պրոգիմնազիա բանալու հարցը և յանձնել է մասնաժողովի անդամներից մէկին՝

իրաւասութեամբ Կոլուբանսկիին կազմել նրա վրայ տարեկան ծախսելիք գումարի որոշանութիւնը, որովհետեւ 19 հազար ռուբլին, որ ցոյց է տւել իրաւասութեամբ Ա. Բաբեանը (որին պատկանում է այդ պրոդիւկտիւնի բաժնաւոր հարկի նախաձեռնութիւնը) մօտաւորապէս է հաշւած:

Լ ՈՒՐԵՐ

Վերջերս լրագիրները առանձին ուշադրութիւն են դարձնում այն ծածուկ առաքելութեան վրայ, որի ներկայացուցիչը Անդրեայի գնացել էր միսիօների անւան տակ և ցանկանում էր հաշտական համաձայնութիւն կայացնել: «Прас. Бѣт.» ռուսացաշտօնական լրագիրը նույնպէս այդ դէպքը յիշատակում է, և լրագիրներին վերցնելով, հաղորդում է, որ Լոնդոնի հաշտ մասնաժողովի յատուկ առաքելութիւնը Կ. Պոլսում երկիւղ է առաջացրել, թէ մի քանի հաշտ փոխականները նոր ոճրագործութիւններ կրկնաւորեն: Պահապան գործերի թիւը աւելացրած էր և գաղտնի ուտիկանութեան գործակալներին հրահանգներ էին բաժանւած: Նաեւ իր նույնպէս խիստ հսկողութեան են ենթարկւում և նաւահանգստի վերատեսուչները նախազգուշութեան համար խիստ միջոցներ են ձեռք առնում, և այլն և այլն:

Այն մասնաժողովը, որ ընտրւել էր տօնելու տաղանդաւոր կոմիկ պ. Գ. Տէր-Դաւթեանի դերասանական գործունէութիւնը քսան եւ հինգ ամեակը, վճռել է առաջիկայ դեկտեմբերի 17-ին մի ներկայացում տալ: Մտադրութիւն կայ ներկայացնել հազար ուրբիանոց կապա, որի մէջ առաջին անգամ դուրս եկել է յօբելեարը և պ. Սունդուկեանցի պիեսներին մի տեսարան և մի թարգմանական փոքրիկ: Ներկայացման վերջում կրկին զաւեթ, մասնակցութեամբ դերասանների և դերասանուհիների:

Nord-ի ասելով, Կ. Պոլսի եւրոպական պետութիւնների դեսպաններից մի քանիսը վճռել են եռանգուն կերպով ստորագրել հաշտ պատրիարքի խնդիրը, որով դիմւած էր Դրանը, շուտափոյթ օգնութիւն հասցնել տանջող հայերին: Բացի դրանից պե-

տութիւնները աշխատում են մտցնել տալու Տաճկաստանում թէփորմներ:

Մեծ ծերունի Գլադոտոնը հիւանդ է... ահա մի տիւրը լուր, որ լրագիրները հաղորդում են: Թէև Գլադոտոնը ծանր հիւանդ չէ, սակայն հետզհետէ ծերութիւնը չաղթում է նրան և նրա ոյժերը սպառւում են: Նրա մտածողութիւնն այժմ է պարզ է և նա շատ է աշխատում, սակայն բժիշկները քննելով նրա կուրծքը, տեսել են, որ նրա գործունէութիւնը թուլացել է: Այս բանը շատ էլ անհանգստացնում ծերունու ընտանիքին:

Ի նկատի ունենալով, որ Բաղդում էլ հետզհետէ աւելանում են հայ գաղթականների թիւը, այնտեղի, նահանգապետի ջանքերով մի մասնաժողով է ընտրւել: Այս մասնաժողովը արդէն սկսել է իր գործունէութիւնը: Նա ցուցակագրել է գաղթականների որակաւորութիւնը, որովս զի կարող լինի հիմնաւոր կերպով օգնութիւն հասցնել հայրենագուրկ գաղթականներին:

Թէև Գիւլի դը Մոպասանը միջքանի տարի չլրկաց ինչ փախճանել է, սակայն ֆրանսիական ժողովուրդը նրան աւելի մեծարեց նրանից առաջ փախճանւած նշանաւոր հեղինակներից և փառաւոր արձան կանգնեցրեց նրա յիշատակին:

Այժմ ռուս չարագոյների մէջ ձայներ են լսում արձան կանգնեցնելու պրոդ Ի. Ս. Տուրգենևի յիշատակին: Արձանը կրկնապէս Պետերբուրգում և դրա համար մտադրութիւն կայ բանալ հանգանակութիւն ամբողջ Ռուսիայում:

Լրագիրները հաղորդում են, որ Պետերբուրգում ուղարկւում են մի մեծ անդրական ընկերութեան ներկայացուցիչ, որ պէտք է բանակցէ ճանապարհների հաղորդակցութեան միջոցառութեան հետ: Ընկերութիւնը կամենում է վերցնել Կովկասեան լեռնաշղթայի վրայով երկաթուղու գիծ անցկայցնելու գործը:

Կ. Պոլսից հեռագրում են ռուս գործակալութեան, որ այնտեղի դատարանը ցմա՛հ բանտարկութեան դատապարտեց հինգ հայերի, որոնք տարածել էին սպառնական նամակներ:

«Кавк.»-ի ասելով Մոսկուայի Կաջ. հնագիտական ընկերութեան արեւելեան ճիւղի նստին բարոն Զտովկեյեբը մի հետաքրքիր ընկերատ կարգաց Պարսիկների ազդեցութիւնը հին հայերի հետազոտական կրօնի վրայ անունով, որ մի մանրագնին ուսումնասիրութիւն էր հաշտ հին կրօնի մասին: Հաշտ հին կրօնը ենթակայ է եղել իրանական ազդեցութեան և հաշտ հեթանոսական կրօնի աստուածների անունները նմանութիւն ունեն հին իրանական չաստ ծների անունների հետ:

Ռուսաց «СВѢТЪ» ամենօրեայ լրագրին, որ չափուն է իր պահպանողական ուղղութեամբ, ներքին գործերի միջոցառումները նախազգուշութիւն է տրւած:

Կիւեում, այնտեղի համալսարանի պրիւատ-դոցենտ Ա. Ն. Գրեկի խմբագրութեամբ լոյս տեսնող «Россія и Азія» խմբագրութեամբ լոյս տեսնող Ռուսիան և հայկական հարցը մի գեղեցիկ յօդու: Յօդուագիր խմբագիրը մեծ համակրութեամբ է խօսում հայերի մասին: Նրա կարծիքով, հայկական հարցը լուծելու համար Հայաստանը պէտք է գրաւել զօրեւոր, ինչպէս Կրեմլը գրաւեց: Հայաստանը գրաւելու դէպքում, անգլիացիներ չեն յապաղիլ հայկական թագաւորութիւն հիմնելու, իսկ այդ բանը ռուսներին վնաս չի բերիլ, այլ այդ թագաւորութիւնը իսկոյն իր ձեռքը կընգի առաջուր: Առիթի ամբողջ առեւտուրը և աղիւնաբերութիւնը եւ յետ կրկնի այնտեղից անցիկական բոլոր առեւտուրը:

Խառն լուրեր

—Մէջտերի գործ. ասելով ռուսաց դեսպանութիւնը կրկին դիմել է բերանացի չարագոյնութեամբ պատերազմական տուգանքի անվճար մնացած լինելու մասին: «Այս չարագոյնութեամբ ի նկատի է կացուցանում, որ Ռուսիան պատերազմական տուգանքը չէր պահանջում, երբ Տաճկաստանը դժար հանգամանքների մէջ էր, բայց Դուռը վճռել է նոր զինաւորումների դիմելու համապատասխանութեամբ իրերի դրութեանը: Ռուսիան ստիպւած է պահանջել պատերազմական տուգանքի անվճար մնացած մասը, միեւնոյն հիմունքներով, ինչ հիմունքներով որ Աւստրա-Ունգարիան այս օրերս արեց իր պահանջները»:

—Կրկնել հարցը հայկական հարցի օրն է ընկել: Խօսում են լրագիրները նախագահութեան թեկնածուների մասին, մտանալով մի քանի օր առաջ առաջարկածը Միլիւն այժմ:

ինչպէս յայտնի է Կրէտէն, գրաւած է եւրոպական գորքերով. բայց վերջերս գերմանական գրահակերը իր զինուորներով հեռացել է Կրէտական ջրերից:

—Daily News-ին հերկինց հեռագրում են, որ իբր քէ (ի հարկէ իբր թէ) եւրոպական պետութիւնները խորհրդակցում են միջազգային ցոյցի մասին Դարգանէլում, որպէս զի պաշարեն Կ. Պոլիսը այն դէպքում, եթէ տուրքներ մերժէ տալ ինքնավարութիւն Կրէտէին և յետ չըկանչէ կղզուց տաճկական զորաբաժինները:

Այս լուրի մէջ իբր քէ խօսքերը արդէն բաւական են ցոյց տալու, թէ որքան ճիշտ է վերոյիշեալ տեղեկութիւնը:

—Յոյն-տաճկական խաղաղութեան դաշնագիրը դեռ չի ստորագրուած, երեւի դեռ շատ ամիսներ կրտսեն յոյն և տաճիկ իրազօրների բանակցութիւնները: Թէև տաճիկ հիւպատոսները արդէն վերադառնում են Յունաստան, իրանց տեղերը և Թեսալիայի բնակիչներն էլ գնում են իրանց հայրենիքը, սակայն մինչև այժմ Թեսալիան գտնուում է Տաճկաստանի իշխանութեան տակ:

—Ինչպէս Աւստրա - Ունգարիան, այնպէս և Գերմանիան իրանց հպատակների պաշտպանութիւն գործում արտակարգ միջոցների գիծեցին: Չինաստանի Չան Թունգի գաւառի բաղաբներից մէկում, որ մօտ 60,000 բնակիչ ունի, ամբողջ մանգարիների զորդամասը յարձակւեց միսիօնարների վրայ և նրանցից երկուսին սպանեց: Ահա այս դէպքի համար գերմանական կառավարութիւնը ավի իջեցրեց իր զորքերը Քիո-Չէու նաւահանգստում և ուզում էր բաղաբը ուժեղացնել, եթէ չլինական զորքը ընդգիծադրէր:

Այժմ աչգ նաւահանգիստը գտնուում է Գերմանիայի ձեռքում և բրիտանական զինակի տակ նա արդէն ձեռք է բերել մի մշտական նաւակայան իր գրաւած նեղուցում, որ մինչև այժմ Ռուսիային զիջւած էր կարծեւում:

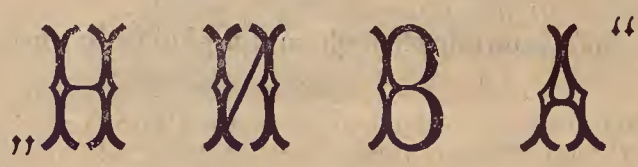
—Standard-ին Կ. Պոլսից հեռագրում են, թէ Էդհէմ-փաշան և միւս աւազ-սպաները, որոնք վերջին պատերազմում բաջութիւն ցոյց տւին, կ'աւսուրեն ռուսական դաւանները, որովհետև նրանց Կ. Պոլիս մտնելը խռովութիւններ կ'առաջացնէ մայրաքաղաքի ազգաբնակչութեան մէջ:

Իմրադիր-հրաշարակիչ՝
Տիգրան Նազարեան

Յ Ո Յ Տ Ս Ր Ո Ր Ո Ւ Թ Ւ Ւ Ն Ն Ե Ր

29-й годъ
ИЗДАНІЯ.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА
ИЛЛЮСТРИРОВАННЫЙ ЖУРНАЛЪ 1898 г.

выходящій еженёдѣльно, со многими бесплатными приложениями.

Г.г. подписчики „НИВЫ“ получают въ теченіе 1898 года:

52 №№

художественно-литературнаго журнала „НИВА“, заключающаго въ себѣ въ теченіе года около 1500 столбцовъ текста и 500 гравюръ и рисунковъ.

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ И. С. ТУРГЕНЕВА,

которое явится ПЕРВЫМЪ по полнотѣ содержанія, такъ какъ въ него войдутъ „Стихотворенія“ Тургенева, не помѣщенные въ прежнихъ изданіяхъ. Полное собраніе сочиненій Тургенева будетъ приложено къ „Нивѣ“ въ теченіе одного 1898 г. 12 томахъ, отпечатанныхъ на хорошо глазированной бумагѣ, еще болѣе четко, чѣмъ приложенія предыдущихъ лѣтъ, съ приложеніемъ автографа и портрета И. С. Тургенева и будетъ выходить, подъ заглавіемъ „Сборника Нивы“, по одному тому въ началѣ каждого мѣсяца. Содержаніе отдѣльныхъ томовъ слѣдующее:
ТОМЪ I. Портреты и факсимиле И. С. Тургенева. Предисловіе. Біографія И. С. Тургенева. Записки охотника. ТОМЪ II. Отцы и дѣти. Наканунѣ. ТОМЪ III. Дымъ. Дворянское гнѣздо. ТОМЪ IV. Новь. Рудинъ. ТОМЪ V. Андрей Коловцовъ. Бреттеръ. Три портрета. Жидъ. Пѣтушковъ. Дневникъ лишняго человека. Три встрѣчи. Муму. Постоялый дворъ. ТОМЪ VI. Два пріятели. Затишье. Переписка. Яковъ Поешиковъ. Фаустъ. Поѣздъ въ Молѣсье Ася. ТОМЪ VII. Первая любовь. Призраки. Довольно. Собака. Исторія лейтенанта Ергунова. Бригадиръ. Несчастная. Странная исторія. Степной Король Лиръ. ТОМЪ VIII. Вешнія воды. Стукъ... стукъ... стукъ! Пунинъ и Бабуринъ. Часы. Сонъ. Разсказъ отца Алексѣя. Отрывки изъ воспоминаній. Пѣсь торжествующей любви. ТОМЪ IX. Клара Миличъ. Стихотворенія въ прозѣ. Стихотворенія. ТОМЪ X. Въмѣсто предисловія. Неосторожность. Безденежье. Гдѣ тонко, тамъ и рвется. Нахлебникъ. Холостикъ. ТОМЪ XI. Завтракъ у предводителя. Мѣсяць въ деревнѣ. Провинціалка. Разговоръ на большой дорогѣ. Вечеръ въ Соррентѣ. ТОМЪ XII. Литературныя и житейскія воспоминанія. Критическія статьи и рѣчи. Некрологи, письма. Переводы. Хронологическій алфавитный указатели. Соч. Тургенева могутъ быть приобретены въ видѣ бесплатнаго приложенія только въ теченіе 1898 г. и отдѣльно отъ „Нивы“ не продаются.

12 КНИГЪ

„ЕЖЕМѢСЯЧНЫХЪ ЛИТЕРАТУРНЫХЪ ПРИЛОЖЕНІЙ“, которыя будутъ выходить при „Нивѣ“ въ серединѣ каждого мѣсяца и содержать въ себѣ романы, повѣсти, разсказы и проч. современныхъ авторовъ.

12 №№

„Парижскихъ модъ“ выходящихъ ежемѣсячно и содержащихъ до 300 модныхъ гравюръ.

12 ЛИСТОВЪ

руководѣльныхъ и вышнѣльныхъ работъ (около 300) и до 300 чертежей выкроекъ въ натуральную величину, выходящихъ ежемѣсячно.

„СТѢННОЙ КАЛЕНДАРЬ“ на 1898 г., напечатанный красками.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА на годовое изданіе со всѣми вышеозначенными приложеніями: Безъ доставки въ СПБ. 5 р. 50 к. Съ доставкою въ СПБ. 6 р. 50 коп. Безъ доставки въ Москвѣ (въ конт. Н. Н. Печковской) 6 р. 25 к. Съ пересылкою во все города и мѣстности Россіи 7 руб. ЗА ГРАНИЦУ 10 руб.

Требованія просятъ адресовать: С.-Петербургъ, въ Главную Контору журнала „НИВА“ (А. Ф. МАРКСУ), Малая Морская, д. № 22.

Обм. 1—3.

ԲԱՑԻԱԾ Է 1898 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

XIV ԱՂԲԻԻՐ XIV IX ՏԱՐԱԶ IX

Միամենայ պատկերազարդ հանդէս մանուկների, ծնողների եւ դաստիարակների համար:

Կըհրասարակեն նոյն ուղղութեամբ եւ

Ն Պ Ա

ԱՂԲԻԻՐԻ նպատակն է զարթեցնել եւ զարգացնել հայ երեխայի մէջ բարի նախանձ դէպի վսեմն ու ազնիւր եւ ատելութիւն դէպի չարն ու վնասակարը:

Աղբիւր իր մատող ընթերցողների սրտերում ցանում է գթութեան, ինքնաճանաչութեան, անվեհերութեան սերմեր:

Ծ Ր Ա

Աղբիւրը լոյս է տեսնում իւրաքանչիւր ամիս 2—3 ք., տարեկան 12 №:

Ա. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ. Մանրագէտ, Զրոյց, Հէքիտ, Զանապարհորդութիւն, Կենսագրութիւն, Բանաստեղծութիւն: Գիտութիւն եւ արեստ: Նոր լուրեր. Այլ եւ այլ: Զարծալիք, Սանկական, Փրօքէլեան, շախմատի եւ այլ խաղեր, Բերուներ, Սաբանական խնդիրներ. Անկողոտ, Հանելուկ, Երգեր նոտաներով:

Բ. ԲԱԺԻՆ. Կրթութեան եւ դաստիարակութեան վերաբերել յօդածներ եւ տեղեկութիւններ: Առաջարկութիւններ: Խորհուրդներ: Մատենախօսութիւն եւ նոր գրքեր: Խառն լուրեր: Պատասխաններ:

Յայտարարութիւններ:

Այն ծնողը, որի համար քանզի է իր զաւակի մարտերի լեզուով թոխիլիւ, քող աճապարե ԱՂԲԻԻՐԻՆ քաժանորդ գրել:

Այն հայ քնսանիք, որ կամենում է բարիի եւ գեղեցիկ, գիտութեան եւ գեղարեստի ուղիով ընթանալ, նա քող հանի ՏԱՐԱԶ ստանալ:

Հեռու առօրեայ, աշխարհային ինտրիգներից, ներկած գեղեցիկն եւ ճշմարտին՝ հայ գրողան անդաստանում ՏԱՐԱԶԸ մեծ պարտք եւ դեր ունի կատարելու...

ՏԱՐԱԶԸ հասունացած հայ պատանիների, երիտասարդների եւ նոյն իսկ ծերերի թէ դպրոցն է, թէ թախծալից ժամերին նրանց բարեկամը:

Առաջիկայ 1898 թ. կրտսերներն Տարազում ի միջի այլոց **ՊԱՐԻԶ ԷՎԻ Զոյայի** նշանաւոր վէպը, որ դեռ լոյս չըտեսած այնքան մեծ ուղծուկ է հանել աշխարհիս բոլոր գրական աշխարհում եւ միաժամանակ բնագրի հետ տպագրուած է եւրոպական բոլոր լեզուներով: Բացի այդ կրտսերներն մի շարք վէպեր եւ պօէմաներ, որոնց թւումն է **Լ. ՍԵՆ ԳԱՂԱՔ**, շատ մեծ վէպ, **Բագայ Բուրժուազիայի**, գործարանական եւ Բալխանի գործարանների կեանքից:

Աղբիւրի մէջ կրտսերներն **Լ.ԷՆՆ ԿԱՍՏՐ** հրահանգիչ-դաստիարակիչ մանկական վէպը եւ մի շարք պատմական պօէմաներ. բնագրական բաժինը Աղբիւրի 1/3-ական մասը կրկնուած:

Մանուկ հասակին ընթերցանելու հէքիթներն ու գրույցներն ընտրուած են շատ մեծ խնամքով:

Մանկավարժական յօդածներ պատիարակների եւ ծնողների համար կրտսերներն, առանձին թերթերով, եթէ բաժանորդների թիւը 1000-ից անցնի:

Առաջիկայ 1898 թ. Աղբիւրի պրէմիան մի շատ շքեղ **ԱԼԲՈՍ** է, Աղբիւրից չորս անգամ մեծ գիրքով, 24 գույնգույն բուն գեղարեստական նկարներով, որի նմանը մինչև այսօր չենք ընծայաբերել մեր բաժանորդներին:

ՏԱՐԱԶԻ պրէմիան—ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ մի մեծադիր խրոմօ-օլէօգրաֆ է, սքանչելի պատկեր պատրաստուած Եւրոպայի ամենանշանաւոր գործարանում, փառայեղ զարդ հայի դահլիճին:

ԱՂԲԻԻՐԻ տարեկան գինը 3 ր. ԱԼԲՈՍ պրէմիայով չորս ր. (արտասահման 5 ր. կամ 12 ժր.), ՏԱՐԱԶԻՆԸ 6 ր. ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ պրէմիայով եօթ ր. (արտասահման 10 ր. կամ 30 ժր.):

Պրէմիաները կ'ուղարկեն բաժանորդներին Աղբիւր եւ Տարազի լուսնարի №№-ի հետ:

Իւրաքանչիւր պրէմիան առանձին արժէ 3 ր.: Աղբիւր-Տարազ միեւնոյն հասցեով գրող քաժանորդը, երկու պրէմիաների նման պահածախս պէտք է վճարի միայն մէկ րուբլի:

Պրէմիաները ստանում են տարեկան քաժանորդագինը լիովին վճարելուց յետոյ:

Հասցե՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. Агбура-Тараза կամ Tiflis (Caucase) Réd. des jour. Agbur et Taraz.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ **ՅԻԳԱՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ**

Дозв. ценз. Тифлисъ, 22 ноября 1897 г.

Տպարան Զ. Մարտիրոսյանցի.

Тип. И. Мартиросянца. Орбел. ул., № 1—2.